

Ewa Tabora-Marcjan

MEDIA W KSZTAŁCENIU

Na wstępie przytoczę wypowiedź profesora Jana Zborowskiego z publikacji wydanej ponad 30 lat temu:

Zc środkami audiowizualnymi spotykamy się nie tylko w szkole. Narzucają się one na każdym kroku. Rano budzi nas radio, które przynosi świeże wiadomości z różnych dziedzin, reklamy wystaw urabiają naszą opinię, oglądamy i czytamy ilustrowane magazyny czasopism, wiele czasu pochłania kino, telewizja – słowem na każdym kroku dociera do nas masowa informacja. Wszystkie te i wiele innych środków informacji dociera, rzecz zrozumiała, również do młodzieży. W tych warunkach nauczanie w szkole zajmuje na pewno ważną, ale chyba nie najważniejszą część dnia ucznia. [...] Większość nauczycieli zdaje sobie sprawę, że nikt i nic nie potrafi odsunąć młodzieży od atrakcyjnych i narzucających się w środowisku pozaszkolnym źródeł informacji, ale w praktyce szkolnej niewielu jest takich nauczycieli, którzy w sposób racjonalny wykorzystują te doświadczenia uczniów i włączają je w sposób systematyczny w proces zorganizowanego nauczania¹.

Problematyka poruszona w przytoczonym fragmencie opracowania prof. Zborowskiego nie straciła nic ze swjej aktualności. W minionych od tamtego czasu latach rozszerzeniu uległa na pewno terminologia dydaktyczna i koncepcje pedagogiczne, propagujące wykorzystanie w procesie kształcenia środków dydaktycznych – me-

---

¹ J. Zborowski, *Środki audiowizualne i techniczne w procesie nauczania*, Opole 1967, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Seria B: Studia i Rozprawy nr 17.

diów. Obecnie coraz bardziej wzrasta potrzeba edukacji medialnej uczniów, nauczycieli, rodziców.

Rozwój mediów i ich zastosowanie w dydaktyce różnych szczebli kształcenia nastąpił wraz z udoskonaleniem technicznych środków przekazu informacji. Dzięki rozwojowi elektroniki i narastającej potrzebie szybkiej komunikacji społecznej pojawiły się nowe technologie informatyczne, nowe techniki informacyjno-komunikacyjne, nowe media. Do słownika nauk pedagogicznych weszły m.in. takie pojęcia, jak kształcenie multimedialne, edukacja medialna, proces nauczania – uczenia się jako proces komunikowania, dialogu.

Szeroki zakres i potrzeba wykorzystania mediów w edukacji stały się podstawą powstania i rozwoju nowych subdyscyplin pedagogicznych, m.in. technologii kształcenia, pedagogiki medialnej. Edukacja czytelnicza i medialna stała się elementem kształcenia i wychowania w aktualnie reformowanej polskiej szkole.

We współczesnej dydaktyce terminem *media* określa się nie tylko środki masowego oddziaływania (prasa, radio, telewizja), ale wszelkie pomoce naukowe, środki dydaktyczne i technologie informacyjne, które wspomagają bądź samodzielnie realizują proces nauczania, samokształcenia lub wychowania. Do mediów edukacyjnych zaliczamy więc modele, mapy, podręczniki, radio, telewizję, film, magnetowidy, komputery, Internet².

Potrzeba wykorzystywania w procesie dydaktyczno-wychowawczym mediów nie budzi już dziś żadnych wątpliwości. Pojawiające się wraz z rozwojem techniki urządzenia dostarczają coraz to nowszych i doskonalszych możliwości edukacyjnych dla dzieci i młodzieży. Technologia kształcenia jest przedmiotem zainteresowań szerokiego grona pedagogów i nauczycieli. Liczne studia naukowe, raporty urzędowe i polemiki wskazują, że jest to intensywnie rozwijająca się subdyscyplina pedagogiczna.

Mimo zarysowującego się coraz wyraźniej przedmiotu badań tej stosunkowo młodej dyscypliny, aktualnie, zarówno w literaturze jak i w praktyce edukacyjnej, funkcjonuje wiele określeń technologii kształcenia. Pojęcie to podlegało wielokrotnej modyfikacji. Słusznie pisze Franciszek Januszkiewicz, że

z technicznych środków dydaktycznych i wąskiego praktycyzmu, nowoczesna technologia kształcenia przekształciła się w toku wieloletnich dyskusji i poszukiwań naukowych w system oparty na podstawach naukowych, ujmujący całokształt problematyki związanej z celami, treściami i realizacją procesu dydaktycznego³.

---

² W. Strykowski, *Media w edukacji. Kierunki prac badawczych*, „Edukacja Medialna” 1998, nr 2.

³ F. Januszkiewicz, *Technologia kształcenia w szkolnictwie wyższym*, Warszawa 1982, s. 28.

W wielu pracach z zakresu dydaktyki przyjmuje się, że technologia kształcenia jest częścią dydaktyki obejmującą swym zasięgiem elementy procesu edukacyjnego, jak metody, środki i formy organizacyjne kształcenia⁴. Najnowszą dostępną w literaturze polskiej definicję podaje Wojciech Skrzydlewski. Autor przyjął operacyjną definicję technologii kształcenia. Zgodnie z nią

stanowi ona dyscyplinę pedagogiczną, będącą dziedziną praktycznego zastosowania dorobku dydaktyki, psychologii uczenia się oraz wiedzy o komunikowaniu w celu opisywania, wyjaśniania i konstruowania procesu nauczania-uczenia się, w której media prezentują informacje, rozwijają procesy wewnętrzne jednostki, usprawniają procesy porozumienia się, stanowiąc równocześnie efektywne i atrakcyjne źródła wiedzy⁵.

Kompleksowe stosowanie mediów w edukacji stało się podstawą do stworzenia na gruncie technologii kształcenia nowej koncepcji dydaktycznej – kształcenia multimedialnego. W koncepcji tej kładzie się nacisk na wielozmysłowe i wielostronne zdobywanie wiedzy w oparciu o wzajemnie uzupełniające się źródła informacji. Przekazywanie informacji odbywa się w języku działań (stosowanie naturalnych przedmiotów, modeli), w języku ikonicznym (materiały wizualne, audiowizualne), w języku symbolicznym (materiały słowne, graficzne). Ta wielość bodźców działających na uczącego się powoduje wywoływanie różnych rodzajów aktywności, np. spostrzeżeniowej, manualnej, intelektualnej, emocjonalnej⁶. Im więcej funkcji będą spełniać środki dydaktyczne w procesie kształcenia, a zwłaszcza takich jak pomoc w stwarzaniu sytuacji problemowych, w kształceniu życia uczuciowego, postaw moralnych – tym ważniejsza jest ich rola w edukacji dzieci i młodzieży. Dlatego kształcenie multimedialne koresponduje bardzo wyraźnie z teorią wielostronnego kształcenia⁷.

Potrzeba obudowy medialnej zajęć dydaktycznych stała się koniecznością we współczesnej szkole. Podstawę tej obudowy stanowią tzw. pakiety multimedialne – materiały drukowane i graficzne oraz audiowizualne – potrzebne do pracy zarówno nauczycielowi, jak i uczniowi⁸. Nauczyciele, projektanci tego rodzaju zestawów, muszą przestrzegać wymagań, jakie stawia się tego rodzaju materiałom dydaktycznym. Należy zatem m.in. uwzględnić konkretnego adresata i jego cechy osobowo-

---

⁴ Zob. m.in. T. Lewowicki, *Proces kształcenia w szkole wyższej*, Warszawa 1988.

⁵ W. Skrzydlewski, *Technologia kształcenia. Przetwarzanie informacji. Komunikowanie*, Poznań 1990, s. 8.

⁶ Ibidem, s. 140.

⁷ M. Śnieżyński, *Dydaktyka dialogu*, Kraków 1998, s. 166.

⁸ W. Strykowski, op. cit.

ściowe – zarówno cechy instrumentalne (umiejętności, doświadczenie, inteligencja, nawyki), jak również cechy kierunkowe (postawy, przekonania, system wartości).

Stwierdzono również, że pakiet zyska na swej efektywności, gdy będzie włączony w system źródeł wiedzy już funkcjonującej (np. podręczniki). Kolejnym walorem poprawnego materiału dydaktycznego jest oddziaływanie na stronę emocjonalną osobowości ucznia, co z kolei może zapewnić właściwy poziom motywacji uczenia się. Cechą dobrego pakietu multimedialnego jest również zastosowanie w nim zrozumiałego dla odbiorcy języka (mówionego, drukowanego, audiowizualnego) oraz właściwa korelacja elementów wizualnych i werbalnych, elementów statycznych i dynamicznych, elementów czarno-białych i wielobarwnych, słowa, muzyki itp. Warty podkreślenia jest również atrakcyjny sposób prezentacji w materiale dydaktycznym treści uczenia się, co wymaga od nauczycieli nie tylko specjalistycznej wiedzy merytorycznej, ale też wysokiej kultury pedagogicznej.

Nowoczesna technologia kształcenia bardzo wyraźnie zbliżyła się do pedagogiki i psychologii humanistycznej⁹. Mediom przypisuje się ważną rolę w kształtowaniu człowieka zarówno w sferze intelektualnej, jak i emocjonalnej, w sferze wartości moralnych. Warto uświadomić sobie zaistnienie nowej sytuacji wychowawczej i potraktować media jako potencjalnego partnera w edukacji dzieci i młodzieży tym bardziej, że w coraz większym stopniu ze środków tych uczący się korzystają częściej w środowisku pozaszkolnym niż na lekcji. Dlatego tak ważnym i aktualnym zagadnieniem jest przygotowanie do umiętnego, wartościowego korzystania z mediów, wychowania do mediów. Istnieje zatem pilna potrzeba edukacji medialnej dzieci i młodzieży, nauczycieli i rodziców¹⁰.

Jak już wspomniałam, w zreformowanej szkole polskiej e d u k a c j a czytelnicza i medialna stanowi jedną z tzw. „ścieżek edukacyjnych” w klasach IV–VI i w gimnazjum¹¹.

Cele tych zajęć zostały określone następująco:

1. Przygotowanie do samodzielnego poszukiwania potrzebnych informacji i materiałów.
2. Przygotowanie do odbioru informacji rozpowszechnianych przez media.

⁹ J. Morbitzer, *W stronę pedagogiki humanistycznej*, [w:] *Współczesna technologia kształcenia*, red. naukowa J. Morbitzer, Kraków 1998, s. 126.

¹⁰ Zob. m.in. Z. Kosyrz, *Rozwój osobowości w świecie mediów dydaktycznych*, [w:] *Pedagogika i technologia kształcenia postrzegane na nowo*, red. naukowa F. Januszkiewicz, S. Skulimowski, Warszawa – Siedlce 1993, s. 57-74; G. M. Nissim OP, *Wychowanie do mediów jako naglące zadanie*, „Przegląd Powszechny” 1996, wydanie specjalne nr 1; B. Siemieniecki, *Nowe myślenie z komputerem, nowa szkoła i jakość wrażliwości ludzkiej*, „Kultura i Edukacja” 1995, nr 4.

¹¹ Rozporządzenie 124 Ministra Edukacji Narodowej z 15 lutego 1999 r., Dz. U. 1999 nr 14, s. 598, 617.

3. Przygotowanie do świadomego i odpowiedzialnego korzystania ze środków masowej komunikacji (telewizji, komputerów, prasy itp.).
4. Kształtowanie postawy szacunku dla polskiego dziedzictwa kulturowego w związku z globalizacją kultury masowej.

Zdaniem pedagogów i dydaktyków edukacja medialna w szkole powinna się znaleźć w trzech układach¹²:

– kształcenie o mediach. Media są w tym przypadku obiektem uczenia się, stanowią treść nauczania, jak i narzędzie wspomagające proces kształcenia. Edukację taką należy postrzegać w dwóch obszarach: 1/ wiedza o mediach i mechanizmach ich oddziaływania, 2/ umiejętność obsługi sprzętu. Jest to podstawowa i konieczna faza edukacji medialnej.

– kształcenie przez media. Media mogą być (a często już są) atrakcyjnym obszarem podejmowania różnych działań przez uczniów w szkole i poza nią. Mogą być zarówno narzędziem operacjonalizacji wiedzy, jak i interpretacji przedmiotowej.

– kształcenie dla mediów. Chodzi tutaj o wprowadzenie dzieci i młodzieży w kulturę medialną rozumianą jako środowisko życia i tworzenia artefaktów. Media, pośrednicząc w poznaniu i komunikowaniu się ze światem, preferują własny język, tworząc specyficzne środowisko wyzwalające swoisty styl i tryb życia.

Przygotowanie uczniów do korzystania z różnych źródeł informacji pozaszkolnych staje się niezmiernie aktualne, ponieważ następuje i w przyszłości będzie następować znaczne osłabienie monopolistycznej pozycji szkoły jako źródła informacji dla uczniów w wyniku rozwoju środków masowego przekazu¹³. Aktualnie istnieje również pilna potrzeba dostarczania rodzicom wiedzy pedagogicznej na temat mechanizmów funkcjonowania telewizji w rodzinie, podnoszenia kwalifikacji w zakresie selekcji i odbioru programów telewizyjnych. Idzie przede wszystkim o kształcenie u rodziców świadomości dotyczącej pozytywnych i negatywnych skutków oglądania telewizji i ich uwarunkowań. Świadomość pedagogiczna rodziców na ten temat, jak wykazują badania, jest mała, a zasób wiedzy wąski¹⁴.

Wiedza teoretyczna i badania empiryczne na temat odbioru, oddziaływania i skuteczności stosowania mediów w edukacji są przedmiotem dociekań wielu dyscyplin naukowych, m.in. dydaktyki, socjologii, teorii komunikowania, technologii kształcenia. W ostatnim okresie podejmowane są prace badawcze dotyczące powyższej

---

¹² R. Pęczkowski, S. Dylak, *Edukacja medialna w szkole podstawowej*, „Edukacja Medialna” 1998, nr 1.

¹³ Cz. Kupisiewicz, *Główne kategorie pedagogiki humanistycznej, a praktyka szkolna*, [w:] *Alternatywna pedagogika humanistyczna*, red. B. Suchodolski, Wrocław 1990.

¹⁴ J. Izdebska, *Rodzina, dziecko, telewizja*, Białystok 2001, s. 278.

¹⁵ W. Strykowski, *Technologia kształcenia i pedagogika medialna jako nauki o mediach*, „Neodidagmata” 1996, nr XXII.

problematyki w ramach subdyscypliny pedagogicznej zwanej pedagogiką medialną – nauki o charakterze interdyscyplinarnym¹⁵. Miejmy nadzieję, że prowadzone badania weryfikacyjne i diagnostyczne pozwolą na zgromadzenie pełniejszej wiedzy na temat oddziaływania mediów w kształceniu i wychowaniu, na właściwe ich wykorzystywanie w praktyce szkolnej i pozaszkolnej, w środowisku rodzinnym dzieci i młodzieży¹⁶.

---

¹⁶ Zob. m.in.: M. Kubicka, *Telewizja, radio, wideo w edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży – nadzieje i obawy*, [w:] *Edukacja kulturalna. Szkoła i rodzina*, red. D. Jankowski, Kalisz 1993; M. Sokołowski, *Wpływ gier i programów komputerowych na dzieci*, [w:] *Media a edukacja*, red. W. Strykowski, Poznań 2000.